

Јелена Петковић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

НАУЧНИ СТИЛ ПРОФ. МИРОСЛАВА НИКОЛИЋА

У раду се даје опис научног стила проф. Мирослава Николића, на примеру једног његовог чланка, при чему су резултати анализе проверавани и на другим, нама доступним, чланцима истог аутора. Рад садржи и неколике напомене о научној спознаји и научном са знању уопште, као и о општим особинама научног стила. Закључци у вези са особеностима научног стила проф. Мирослава Николића донети су после спроведене анализе структуре самог текста, а посебно његове лексичке, морфолошке и синтаксичке структуре.

Кључне речи: научни стил, тачност, прецизност, номинализација, емоционалност, субјективност

0. Увод

Предмет нашег рада биће детаљни опис научног стила проф. Мирослава Николића на примеру његовог чланка „Природни и граматички род именица“ (*Наш језик*, XXXIV/3-4, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2002/2003, 181-194). Циљ рада јесте да се утврде морфолошке, лексичке, синтаксичке и стилске особености научног стила проф. Мирослава Николића, као и да се покаже у којој мери оне корелирају са општим особеностима научног стила истакнутим у домаћој и иностраној литератури посвећеној проблематици функционалних стилова. За описивање научног стила користићемо комбинацију квантитативне и квалитативне методе (квантитативна анализа је математичко-статистичка метода пребројавања, док ће квалитативна анализа бити анализа стилистичких особина и функција различитих језичких средстава).

Чак и површан увид у литературу о функционалним стилевима у новије време увериће нас да питања језика и стила научне прозе заокупљају пажњу великог броја истраживача. Тема се указује интересантном не само због брзог развоја науке у савременом друштву, већ и због њеног све већег утицаја на свакодневни живот друштвених заједница. Тако научна питања данас нису строго резервисана само за узак круг стручњака директно заинтересованих

за разматрани проблем, већ постају теме од општег друштвеног значаја, што самим тим неминовно мора довести и до неких прилагођавања строго научног стила ширем аудиторијуму. Сем тога у литератури се истиче да „Проучавање научног израза као таквог може бити од великог значаја за лингвистику јер су текстови научног садржаја у великој мери релевантни за историју настајања и формирања књижевног језика који, према речима В. Виноградова, треба да обухвати и историју научног стила“ (Зенчук 1995, 317). Проучавање научног стила показује се интересантним и због чињенице да језик научних текстова поседује неке заједничке црте који нису зависне од конкретних језика, што се објашњава јединством „екстралингвистичких основа овога стила“ (Зенчук 1995, 319).

Но, пре него што пређемо на опис конкретног научног стила вратићемо се два корака уназад, пре свега да проговоримо коју реч о питањима науке, научне спознаје и научних сазнања уопште, а онда да у светлу науке о језику покушамо да подсетимо на досадашња запажања о научном стилу, као једном од функционалних стилова, првенствено у српској (и српскохрватској) литератури која третира ову проблематику¹.

1. *Опшире најомене о науци, научној сјознаји и научном сазнању*

Б. Тошовић каже да је „Наука врста људске делатности усмерена на објективно сагледавање стварности. Она тежи да открије законитости у природи, да објасни и предвиди појаве и процесе који се дешавају, те да систематизује знања о њима“ (Тошовић 2002, 330). Ова делатност тежи деперсонализованом и објективном сагледавању појава, па тако настаје начин изражавања који се базира на појмовном мишљењу и који одликује научни функционални стил². За науку се каже и да је скуп одређених чињеница, теорија и метода, сакупљених у одређеним текстовима, а да научни развој постаје „постепени процес којим се ти елементи, појединачно или у комбинацији, додају увек растућем складишту које конституише научну технику и научно знање“ (Кун 1974, 41). Наука се дефинише и као „најегзактнија, најистинитија духовна творевина, којом се открива стварност онаква каква је“ (Печујлић 1989, 11, према: Р. Лукић, *Основи социологије*). Р. Симић³ каже да је предмет науке знање, „свест о постојању и непостојању чињеница. Али наука је истовремено и

1 Библиографија радова коришћена у сврхе овог истраживања дата је на крају текста.

2 Уп.: Тошовић 2002.

3 Уп.: Симић 2002.

обавеза да се о тим чињеницама каже истина“ (Симић 2002, 91). Наука, у исти мах, тежи и најједноставнијем објашњењу које ће систематизовати читаву масу расположивог знања. Треба истаћи и релативно добро познату чињеницу да нека област проучавања науком може постати тек онда када прецизно и недвосмислено дефинише предмет свој, као и циљ проучавања, када на основу довољне количине акумулираних систематизованих знања може да изгради своју теорију и на крају, али не мање важно, када утврди методологију својих истраживања. Циљ коме свака наука мора да тежи јесу нова научна открића, то јесте у основи сваког научног рада, а настаје као производ различитих научних поступака у оквирима система који у наукама већ постоје, преиспитивањима и изменама основних поставки или изведених чињеница, што онда доводи до измене старих и усвајања нових скупова правила.

1.1. Један од основних проблема у вези са науком, а о коме постоје бројна, најчешћа потпуно супротна становишта, тиче се питања да ли је у основи научног сазнања индуктивна или дедуктивна метода. Опште прихваћено мишљење је да се научно закључивање креће од појединачних исказа према универзалним исказима (хипотезама или теоријама), што значи да би логика научних открића била идентична са индуктивном логиком, но постоје и сасвим супротна мишљења која тврде да је принцип индукције површан и да мора да води логичким недоследностима, при чему Попер, нпр., истиче да у основи научног сазнања мора бити дедуктивна метода провере, тј. „да се хипотеза може само емпиријски проверити – и то само после свог предлагања“ (Попер 1973, 64), преко ставова који кажу да у основи потпуне индукције лежи утврђивање универзалног става исцрпним набрајањем свих случајева који се њиме могу обухватити, па се тако индукција не супротставља дедукцији, тј. „потпуна индукција је пример дедуктивне аргументације“ (Коен, Нејгел 1982, 289). „Индукција је почетни а дедукција је завршни процес у сазнању, јер сазнање почиње сазнањем појединачног, чак случајног, и посебног, а завршава се дедуктивним сазнањем посебног и појединачног на основу општег. Ово је, мање више, случај у свима научним областима и у свим врстама и облицима сазнања“ (Шешић 1974, 99).

2. О научном функционалном стилу

Да не бисмо отишли предалеко у разматрању проблематике функционалних стилова, рећи ћемо само шта под појмом функ-

ционални стил разуме Б. Тошовић⁴ у својој студији *Функционални стилови*. Он, истиче да су „Функционални стилови екстралингвистички условљене системске реализације језика (језички изрази или врсте) у одређеним областима људске дјелатности, односно у функцији тих дјелатности, са специфичном интралингвистичком (парадигматском и синтагматском) структурисаношћу, математичко-статистичком закономјерношћу (фреквенцијом и вероватноћом употребе језичких средстава), мањом или већом традиционалношћу и историјском заснованошћу“ (Тошовић 2002, 65). Према томе, Тошовић разликује пет функционалних стилова: књижевноуметнички, публицистички, научни, административни и разговорни стил.

2.1. Говорећи о особинама научног стила уопште кренућемо поново најпре од онога што о њему говори Б. Тошовић⁵, који каже да се „научни израз одликује логичношћу, апстрактношћу, објективношћу, прецизношћу, нормативношћу, херметичношћу, терминологичношћу, строгим избором лексичког материјала и монолошким казивањем“ (Тошовић 2002, 333).

2.2. Ј. Силић⁶ истиче да у опште карактеристике научног стила спадају „једнозначност, тачност (објективност) те садржајна и структурна потпуност“ (Силић 1979, 125). Једнозначност научног стила подржава и чињеница да у њему нема оцазионализама, пејоратива, вулгаризама, архаизама и друге стилски обојене лексике, да готово у потпуности изостају емоционално-експресивни изрази⁷, да у њему доминира лексика логичко-појмовног карактера, као и да речи научног стила, како истиче Силић немају „изванпојмовних (индивидуалних и субјективних) компоненти“ (Силић 1979, 125). Силић⁸ сматра и да научни стил мора бити ослобођен субјективних побуда и адресанта и адресата, и да мора поштовати начело апстрактности, тј. „знаност је ослобођена небитних обиљежја садржаја поруке“ (Силић 1997, 397). За научни стил карактеристична је и употреба апстрактних представника граматичких категорија, што се најбоље може уочити на примерима изузетно фреквентне употребе свевременског презента, чија се радња не одређује према

4 Уп.:Тошовић 2002.

5 Уп.: Тошовић 2002.

6 Уп.: Силић 1979.

7 Ова особина научног стила, коју истиче Силић, може се довести у питање, што ће показати и наша спроведена анализа, као и анализе научног стила других аутора о којима ће бити речи у одељцима текста који следе, јер се показује да ни научни стил, као ни један други стил који настаје као лично ауторско дело, није ослобођен субјективних и експресивних карактеристика које у дело уноси сам аутор.

8 Уп.: Силић 1997.

тренутку говорења, јер како Силић каже „у научном стилу време не игра битну улогу, ...није битно хоће ли се што рећи прошлим, садашњим или будућим временом“ (Силић 1979, 127)

2.3. Организација текста у научном стилу подлеже правилима логичког расуђивања, будући да се у науци оперише појмовима, судовима, закључцима, и да мишљење иде од једноставног ка сложеном, свака наредна реченица текста мора да произлази из претходне и то по начелу последице и узрока, те тако оно што је у претходној реченици било рема постаје тема у наредној. Реченице се ослањају једна на другу, што обезбеђује кохерентно и логичко изражавање и граде систем из кога се ништа не може одузети нити му се ишта може додати без последица по његову структуру.

2.4. Истиче се још и да су важне одлике научног стила „точност преношења обавијести, наглашено информативан карактер, увјерљивост доказа, одсутност активног чиниоца, семантичка јасноћа и једнозначност, сасвим незнатна количина експресивних елемената, елемената оцјене и сл.“ (Митрофанова 1979, 69). Други аутори истичу да језик науке мора да буде смисаон, јасан и прецизан, те да он не трпи вишесмисленост, опширност, китњастост, да у њему нема песничких слобода и да се „до циља иде најкраћим путем“ (Димковић-Телебаковић 1998, 129). С друге стране, међутим, концизност и језгровито изражавање у добром научном стилу никако не иду на штету лепоте језичког израза нити то значи да научни стил познаје појмове који су малобројни, неразноврсни, стилски сиромашни⁹. Овакав стил изражавања само је дакле у функцији лакшег, пуног и недвосмисленог разумевања контекста у коме се износе научне чињенице. Циљ коме теже текстови писани научним стилу управо захтева изразиту вештину и спретност самог аутора у одабирању и употреби појмова и термина којима се научно сазнање преноси било широј научној јавности, било некој другој групи заинтересованих читалаца.

2.5. Но, прихватимо ли све ове одлике научног стила као тачне и сагледамо ли у потпуности прецизно циљ са којим настају научни текстови, не смемо пренебрегнути чињеницу да научни стил мора бити и леп, а о томе је говорио још Жорж Бифон, по мишљењу проф. Симића, оснивач стилистике, „Само она дела која су лепо написана налазе пут до следећих генерација. Квантум знања, јединственост факата, новост самих открића – нису сигурна гаранција бесмртности; радови који не садрже ништа до ситница, који су писани без укуса, без отмености и надахнућа – умиру; јер

⁹ Уп.: Димковић-Телебаковић 1998, 130.

сознања, факта и открића лако се заборављају, или [пак] преносе и прихватају, у зависности од вештине руку које их чине. Све се то тиче човека“ (Симић 2003,731).

2.6. О одликама научног стила додаћемо и оно што о њему говори Соломон Маркус у свом делу *Математичка поетика*. Маркус у својим разматрањима научног језика овај ставља у опозицију према песничком језику, полазећи од хијерархије на чијем се горњем крају налази музички језик, на доњем научни, а средишње место заузима песнички језик, док је обични језик, по Маркусовом мишљењу мешавина остала три језика. Као прву особину научног језика Маркус истиче логичку густину (супротстављену сугестивној густини песничког језика), која представља сажетост научног језика, а која се „састоји у његовој веома великој силогистичкој густини, у свођењу на минимум свега оног што је стране логичким операторима који су стриктно потребни у исказима и доказима“ (Маркус 1974, 34), затим постојање бесконачне синонимије¹⁰, јер он сматра да је у научној језику потребно да за сваку фразу постоји бесконачно много фраза са истим значењем (тако, заправо, и функционишу научне дефиниције јер за једну фразу ми дефиницијом дајемо њој синонимну фразу). Маркус овде, могло би се рећи, у извесној мери претерује, јер кад би то заиста било тако изгледало би као да се непрестано вртимо у круг, тј. да стално дајемо цикличне дефиниције. Са друге стране, сматра Маркус, у научној језику мора бити одсутна хомонимија, заправо значење научног израза мора бити независно од особе која га прима. Као једна од битних особина научног језика наводи се и потреба научног језика, која проистиче из тежње ка потпуној прецизности, да се напоредо са изразима из природних језика користе и извесни вештачки језици (симболи, формуле...). Научно значење је, такође, фиксирано у простору и постојано у времену, скуп научних значења је бесконачан, али обавезно пребројив. Маркус примећује и изузетну независност од контекста у научној језику, где је потребно за откривање значења узети релативно узан контекст. Ово, пак, директно проистиче из доминације парадигматске осе у научној језику (наспротив доминацији синтагматске осе у песничком језику), јер у њему и доминира садржај (коме одговара парадигматска оса) над изразом (коме одговара синтагматска оса). Оно на чему Маркус такође ин-

¹⁰ Питањима синонимије у научној стилу бавили су се и други аутори, при чему Силић истиче да је лексичка синонимија „нешто што отежава (знанствену) комуникацију, јер повећава ентропију“ (Силић 1997, 412), али да са друге стране она долази до изражаја у организацији текста, где је доминантан синонимски начин изражавања. Наше је мишљење да Маркус на овоме месту управо говори о синонимском начину изражавања који одређује и саму организацију текста.

систира у научном језику, јесте могућност строгог разграничења денотације и конотације, при чему сматра да научни језик не познаје конотативна значења, већ искључиво денотативна. Научни језик не би смео да познаје неодређеност, јер „строго силогистичка, логичка структура, јединственост значења и конвенционалност начина изражавања у многоме смањују неодређеност текста“ (Маркус 1974, 53).

3. *Структура шекста*

Текст који смо овом приликом узели као репрезент научног стила Мирослава Николића, како смо већ истакли, носи наслов „Природни и граматички род именица“, текст се састоји од 4 параграфа обележених римским бројевима и уводног дела обележеног арапском цифром 0. На макротекстуалном плану Николићевог текста лако и јасно се уочавају логичност, систематичност, јединство целине текста у којој је сваки део чврсто уграђен и дорађен. Свака његова следећа реченица, тачка или читав параграф директно проиходе, као закључак, из оног напред реченог. На први поглед Николићев текст је врло једноставно и за читаоца јасно компонован: текст је подељен у параграфе, а ови у тачке обележене арапским бројевима. Параграфи одговарају ауторовом плану по коме ће изнети своје тврдње и запажања, при чему се нарочито води рачуна о доследној прерасподели тематских целина и аргументацијских циклуса. Први од ових параграфа доноси запажања у вези са природним родом именица, у другом се разматрају питања граматичког рода, у трећем се даје одговор на питање шта је именички род, а четврти параграф представља резиме. Прва два параграфа садрже по девет тачака, а трећи и четврти по четири. Овакав вид структурисаности текста директно кореспондира са релевантношћу проблема које аутор износи у свом раду, јер се као најбитнија намећу питања идентификације природног и граматичког рода именица, а сам одговор на питање о именичком роду третира се знатно краћом целином у којој аутор покушава да објасни узроке неподударног схватања природног и граматичког рода у радовима различитих аутора.

3.1. На примеру првог параграфа покушаћемо да објаснимо структуру текста односно начин Николићеве научне аргументације, којом аутор покушава да осветли питања природног рода именица. У првој тачки првог параграфа аутор објашњава читаоцу шта лежи у основи његовог научног интересовања за дати проблем, у конкретном случају аутора је инспирисао, по његовим

речима, спорни начин поделе на *позн. природни* и *позн. граматички род именица*, уобичајен у нашим (и не само нашим) *граматикама* 181¹¹. Следе затим мишљења других аутора о питањима природног и граматичког рода, и њиховом међусобном односу, при чему се туђа мишљења не наводе само као илустрација, већ се она коментаришу, појашњавају, критикују се њихове слабости и истичу добре стране. Мишљењима различитих аутора посвећене су чак четири тачке првог параграфа, што, на први поглед, недовољно упућеном читаоцу може изгледати претерано, али ако се има у виду важност испитиване проблематике, различити, не ретко и контрадикторни ставови појединих аутора у вези са постављеним проблемом, онда се овакав ауторов поступак показује потпуно оправданим.

Критике које аутор разматраног текста упућује цитираним ауторима никада не остају само на нивоу непоткрепљене критике, напротив, оне аутору служе да изнесе своје чисто научне аргументе због којих дата мишљења сматра неприхватљивим, и с тим у вези предлаже другачија решења разматраног проблема (нпр. *Овакав припадност именичком роду показује се као врло компликован и унеколико у нескладу с језичким чињеницама. Наиме, број именица које представљају изузетке од кружно постављеног обрасца износи више хиљада, и то су претежно именице које, као речи, чине језгро лексичког фонда нашег језика. Разноврсности и лексичка засићености одступања од пројектованог модела намећу друкчији припадност овом граматичком припадњу, а посебно начину утврђивања рода именица.* 187). Критике се овде посебно базирају на чињеници да свака од цитираних подела по природном и граматичком роду, или дефиниције та два рода, по правилу, код већине аутора доводе до тога да од датог правила има много изузетака, понекада, по речима аутора чак и више хиљада, а добро је позната чињеница у науци да једна теорија или закон не могу бити валидни, ако подразумевају бројне изузетке. Нешто ту дакле није у реду, и аутор овог чланка покушава да да свој допринос расветљавању тог проблема.

Параграфи се после детаљно спроведене анализе, по правилу, завршавају ауторовим личним виђењем решења датог проблема, проистеклим из садржајног и детаљног научног испитивања дате проблематике (нпр. *И за аутора овог прилога род именица је класификациона категорија, али је, по његовом (и, као што смо видели, не само по његовом) мишљењу основни индикатор именичког рода*

11 Сви примери који се наводе биће узети из анализираног текста (Мирослав Николић, „Природни и граматички род именица“, *Наш језик*, XXXIV/3-4, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2002/2003, 181- 194) и даваће се курзивом уз број странице на којој се у тексту налазе.

облик конгруентне речи. 190). Овакав ауторов поступак директно корелира са најчешће истицаном особином научног стила, а то је логичност.

3.2. И број реченица у појединим тачкама Николићевог текста је различит и креће се од само једне реченице, преко најчешће пет до шест реченица у једној тачки, док су најдуже тачке у којима има осам реченица. Ситуација је готово идентична и у многим другим Николићевим текстовима¹², које смо за ову прилику прегледали. Ови бројчани подаци, на први поглед неуравнотежени, не говоре много сами за себе док се не погледа сам садржај мисли које аутор датим реченицама износи. Наиме, чак и тачка која се састоји од само две реченице (каква је нпр. тачка 1. *Аутору овога прилога чини се као најсјорнији, најоконпроверзнији начин поделе на шзв. природни и шзв. грамаиички род именица, уобичајен у нашим (и не само нашим) грамаиикама. И не само да нам се чини сјорном подела, већ и само шумачење појма природног рода.*) доноси ефектан и директан увод у проблематику разматране теме, па би свака додатна реченица, ма чак и реч, у овој тачки биле сувишне. С друге стране дужих тачака, преко десет реченица, у Николићевом тексту готово и да нема, јављају се сасвим спорадично, што је опет у складу са основним принципима научног сазнања по којима се оно сегментира у уже теме или подтеме, а уједно сегментирање текста на мање целине омогућава успешније разумевање и перцепирање текста.

Раду претходи кратак апстракт у коме се износи тема рада и основне поставке, а следи му списак цитиране литературе и резиме на енглеском језику.

3.3. Када смо утврдили да је сегментација текста у мање целине доминантна особина Николићевог научног стила, треба погледати и на који начин се остварује веза међу тим целинама, који су то кохезиони елементи којима аутор врши њихово повезивање. У Николићевом тексту то се чини на различите начине:

а) употребом разних елемената анафоричког и катафоричког типа (*што значи да* 191; *јасно је из овога бар што* 182; *мада преиходно изложено различиио шумачење... не изгледа, на први поглед, превише смислено*, 183; *оба преиходно изнеша присиуја* 189; *због свега шога* 188; *није што јасно ни за им.* 183);

12 Уп.: Мирослав Николић, „Морфолошке алтернације и морфолошка анализа“, *Наш језик*, XXXV/1/4, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2004, 6-12; Мирослав Николић, „Грамаиичка основа и наставци именица типа *име-имена*“, *Наш језик*, XXXIV/1-2, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2001, 71-83, и други.

б) навођењем, на почетку целине, туђих мишљења о разматраној теми (Сјананојчић иакође каже 182; очигледно су за џрамаиичаре 184; како се ио констаиује и у џрамаиичкама 186), при чему се некада туђа мишљења дају у низу на крају кога се износи ауторов закључак не ретко различит од изнетих ставова (за једне џрамаиичаре 190; за друџе 190; за иџреће 190; и за ауиора овоџ ирилога род именица је класификациона каиџегорија, али је ио његовом (и, као ишо смо видели, не само ио његовом) мишљењу основни индикатиор именичкоџ рода облик конџруенцине речи 190);

в) трећи тип повезивања пасуса у јединствену целину обележен је лексемама или синтаксичким склоповима којима се упућује да ће у одељку који следи бити изнет закључак претходних разматрања (дакле, једне именице имају ириродни род (иџрема иолу бића које означавају), а друџе џрамаиички род (иџрема облику ових иџрвих) 186; одџовор даје један друџачији ирисиуи 183; ио јестије одџовор на једно од иишања 184; иако смо добили решење за ириродни род 183);

г) а не ретко се дешава да мање целине Николићевог текста почињу питањем на које у даљој расправи аутор даје одговор (Одакле оволики различии ирисиуи иденификацији именичкоџ рода и овако различииа мишљења? 189; Како се, заистиа, одређује род именица? 187).

3.4. Једна од упечатљивих особина овог научног стила происходи из честе употребе упитних реченица којима аутор успоставља комуникацију са читаоцем, улазећи тако са њим у привидни дијалог и не дозвољавајући читаоцу да скрене своје мисли са теме о којој говори, аутор обезбеђује непрекидну интеракцију између текста и читаоца. Дијалошка природа научног текста већ је у литератури примећена, с тим што постоји једна битна разликовна црта између форме дијалога у нпр. разговорном стилу и дијалога у научном стилу, који се не одвија са саговорником лицем у лице већ са неким замишљеним читаоцем.

Свој текст аутор организује тако да он превасходно служи читаоцу да се у њему лакше снађе, и за то користи различита језичка и стилска средства. Осврнућемо се најпре на поступке којима аутор успева да проведе читаоца кроз ткиво свог текста без већих напора и да му при том све време држи пажњу на високом нивоу:

а) Пре свега, ради се о коментарима којима аутор најављује даље кораке у извођењу своје научне аргументације. Ова особина научног текста истицана је и у литератури, а у Николићевом тексту такви коментари су релативно чести и изузетно успели (ми ћемо се у овом раду осврнуи само на основна иишања рода као џрамаиичке каиџегорије 181; јасно је из овоџа бар ио 182; иако смо добили решење

за природни род 183; *одговор даје један дружачији присијуи иишању природног рода, по којем је* 183). Понекад се даља тема расправе, како смо то већ поменули, најављује и постављањем питања на које се у низу параграфа који следе даје одговор.¹³

б) Приметна је употреба упитних реченица у структури текста, при чему аутор не ретко имитира дијалог, поставља питање и у наредној реченици одговара на њега, или поставља питање не очекујући одговор ни од саговорника ни од самог себе, већ само желећи да разбије монотонију изјавних реченица не би ли како задржао пажњу читаоца на предмету свог разматрања (*Међушим, ако је ишачно да „prirodni muski rod имају именце које су називи/имена биса muskog pola“; зашито су онда именице (то) мушкарче и (то) момче „изузеци“ (Мразовић-Вукадиновић 1900:192), шим пре шито се и за њих каже да су природног мушког рода? 182; Да ли су, сходно шоме, (тај) девојчурак и (тај) цуретак, који се, заједно са (то) девојче, шакође помињу као изузеци, „природног женског рода“; а ако јесу – зашито су изузеци и од чега? Од правила да „prirodni ženski rod имају именце које су називи/имена биса ženskog pola“ свакако нису. 182; У чему је, на грамаишчком, а поготишову на ужем, морфолошком плану, разлика између, нпр., им. овца кад значи врстиу и им. овца када значи женку? 184; И зашито је шито, коначно, уошшито важно за грамаишкуну српског (одн. српскохрватског) језика? 184). Оваква особина научног стила примећена је у литератури и при проучавању стила Радосава Бошковића, при чему је она истицана као његова доминантна карактеристика која даје лични печат његовом стилу.¹⁴*

Упитне реченице доминирају средишњим поглављима Николићевог текста, док их у уводном делу и у резимеу уопште нема, што је наравно потпуно у складу са организацијом научног текста у коме се у главном делу износе питања која су предмет разматрања и дају могућа решења и одговори на њих, док се у резимеу дају констатације и тврдње које су проистекле из научног разматрања у средишњем делу текста (*шито значи 192; шако имамо 192; као грамаишкуну, морфолошка (а не лексичка) катиегорија, шитоји само један род именица – грамаишчки 192*).

4. Лексичка стуркштура

На лексичком плану у анализираном тексту приметна је, јасно, zasiћеност терминолошком лексиком (с обзиром да се ради о

13 Аутор оставља отвореном и могућност да је овакав начин структурисања Николићевог текста можда само начин формулисања мисли, који треба да подсети на увод у научну расправу.

14 Уп.: Јовић 1978.

лингвистичкој теми, и употребљени термини су из лингвистичке терминологије *природни род, драматички род, именички род, морфолошке категорије, род, број, падеж, именица, мушки род, женски род, средњи род, атрибути, наставак, облик речи*), као и употреба речи у њиховом конкретно-логичком значењу. Из литературе је добро позната и чињеница о строгом одабиру лексичких јединица које улазе у један научни текст, а све у циљу прецизности, концизности и недвосмислености тог текста. Ово доводи до тога да је претежна употреба термина, који су моносемичне лексема и лексема са малим бројем варијација значења, а с тим у вези полисемија и синонимија у научним текстовима немају онакву ширину какву имају у књижевноуметничким текстовима. С обзиром на доминантну чињеницу да научни језик тежи прецизности не чуде ни бројна понављања лексема, што доводи, нпр., до тога да је „фреквенција употребе појединих глагола веома висока, а општи глаголски фонд мален по обиму“ (Тошовић 2002, према: Mitrofanova, 1975, 81). За речи употребљене у научном стилу сматра се да су у доброј мери ослобођене свог конкретног значења, заправо да имају апстрактно значење, које је потпуно независно од контекста, тј. „зnanственa реч ствара сама себи контекст“ (Силић 1997, 410), што, с друге стране, никако не значи да у речнику научног стила нема лексике која припада општејезичком фонду, напротив, таква лексика чини основни фонд научног стила, само што је она у њему „начелно ослобођена свега онога што је чини субјективном, емоционално-експресивном“ (Силић 1997, 411).

Не смемо пренебрегнути ни чињеницу о карактеристичној научној метафори која у доброј мери стоји на супротном полу од основног лексичког слоја научног стила – термина. За научну метафору Тошовић каже да је њена позиција у односу на термине битно различита: „док су термини облигаторне јединице НФС, метафоре су факултативне појаве“ (Тошовић 2002, 348). У Николићевом тексту метафоре нису доминантна појава, може се чак рећи и да их Николићев научни израз уопште и не познаје.

Тенденција ка номинализацији¹⁵ (што условљава доминантну превагу броја именица и придева над глаголима), која је општа особина научног израза, приметна је и у Николићевом тексту (наспрам 79% именских лексема у тексту има само око 12% глаголских лексема), мада се у текстовима научног стила српског језика, као и

15 Радовановић истиче да „номинализације по себи представљају особит, при том изванјезичким разлозима условљен и подоста универзалан вид језичкога исказивања, посебно када се ради о нарочитим функционалним стилевима (нпр. о новинарском, политичком, правном, административном, научном и др.)“ (Радовановић 1990, 408).

у анализираном тексту, ради само о квантитативној номинализацији, тј. само о порасту броја именица у тексту, али без промене типолошке структуре реченице, док исказивање глаголских значења номинативним члановима (квалитативна номинализација) није у духу српског језика, мада овакве глаголско-именске синтагме у доброј мери одговарају циљевима научног излагања и експлицитније одражавају начин научног размишљања, „пошто глагол у споју са терминолошком именицом више одговара обликовању дефиниција, закључака и других специфичних форми израза, карактеристичних за језик науке“ (Зенчук 1995, 322).

5. Морфолошка структура

На морфолошком плану, пре свега код глаголских речи, доминантна је употреба форми 3. лица једнине, као последица потребе да се научник удаљи од предмета свог истраживања, да се постави објективно наспрам њега, као и да избегне уношење субјективне ноте у текст, са чим је у складу и изразита бројност безличних конструкција у текстовима научног стила. Оправдање за овако честу употребу безличних конструкција неки аутори виде у чињеници да за научна сазнања и истине од примарне важности није податак ко је до те спознаје дошао, већ чињеница да дату научну тврдњу свако може да провери. Говорећи о безличности научног стила, већина аутора сматра да она настаје као последица избегавања писања у 1. лицу једнину, чиме се заправо имплицира објективност научног истраживања, при чему Д. Кликовац сматра да „аутор себе посматра као део научне заједнице, подразумевајући да би до одређеног закључка могао доћи и свако други ко би непристрасно проучио дате појаве“ (Кликовац 2004, 31). У свом тексту Николић безличност постиже на уобичајене начине, употребом 1. лица множине (*ми ћемо се у овоме раду осврнути* 181), но треба истаћи да на оним местима у тексту на којима аутор жели експлицитно да истакне своју мисао, на оним местима на којима жели да потенцира да је то само лични став, он то постиже употребом 3. лица једнине и безличних или пасивних реченичних конструкција (*Аутору овога прилога се чини* 181; *И за аутора овог прилога род именица је класификациона категорија* 190; и даље али је, *по његовом мишљењу* 190), мада ни у томе није сасвим доследан, па већ у реченици која следи употребљава опет 1. лице множине (*И не само да нам се чини сторном подела, већ и само шумачење појма природног рода* 182), што је потпуно оправдано има ли се у виду чињеница да у научном стилу у комуникацији између аутора и читаоца најбитнију улогу

не игра однос пошиљалац поруке – прималац поруке (као у разговорном стилу), већ да је у научној комуникацији доминантна порука, тј. предмет комуникације, те је тако могућа замена првог лица множине трећим лицем јединине, или трећег лица множине првим лицем множине.

Облици садашњег времена су доминантни у анализираном тексту, футур први појављује се само два пута, а перфекат четири пута, од тога два пута у цитатима. Када је о употреби презента реч, ради се о његовој ванвременској употреби тј. употребљен је, у готово свим случајевима, презент којим се предикација не одређује као садашња у односу на време говорења о њој, већ се износе неке истине и сазнања која имају ванвременску, сталну вредност (*мада се о именичком роду учи у школи* 181; *о томе сведоче релативно бројни научни и стручни радови* 181; *већина грамаџичара не даје дефиницију рода као грамаџичке категорије* 182). У складу са апстрактношћу садржаја научног стила Силић каже да ово „неће бити контекстуализирано, него неконтекстуализирано садашње време“ (Силић 1997, 400), које се по њему значењски не може изједначити са гномски, свевременским презентом.

6. Синтаксичка структура

Реченица у Николићевом тексту је комплексна и вишечлана, што је директно условљено сложеним и комплексним мишљењем из ког она и израста. На микрокомпозицијском плану Николићев текст обилује прецизирајућим и комплексним јединицама, што се на синтаксичком плану остварује употребом именица са мноштвом атрибута или управном реченицом и низом зависних и слично. „Снага научне речи, не може се интензивирати сиромашењем израза, већ напротив – његовим разгранаванем и проширењем размака међу гранама, хоћемо рећи: парцелацијом лексичких и семантичких маса, продубљивањем дистинкција и јаким контрастима између делова“ (Симић, Јовановић 2002, 121). Реченица Николићевог текста увек има потпуну структуру, заправо у њој никада нема прећутаног, подразумеваног смисла, нема смисла који треба да произилази из контекста, већ је све јасно предочено без могућности за различита тумачења која би могла да настану као последица различитог пријема поруке.

6.1. Парцелација исказа је такође особен ауторов поступак који доприноси да његова реченица не буде равна и монотона, већ да има успоне и падове, да има истакнутије и мање истакнуте делове. Аутор ово постиже тако што нарочито упадљиво и често користи

заграде у које ставља делове исказа који или садрже додатну информацију, за читаоца можда мање релевантну: ...*(аутору овог прилога...чини се као најсигурнији, најконтроверзнији начин поделе на изв. природни и изв. драматички род именица, уобичајен у нашим (и не само нашим) драматикама* 181; како у неким случајевима *(и иако не иако ретким)* облик конгруентних речи може бити различит *(ишито зависи од више фактора)*... 190; Или, даље, између, нпр., им. сисар *(за коју се, као ишито смо видели, каже да је драматичког м. рода)* и им. јелен *(која је природног м. рода кад означава мужјака)?* 184; али у случају 'непоклањања' драматичког *(како га он схватио)* и природног рода овај други одређује према атрибуцији, а не према значењу 183), или износи неки свој лични став према теми о којој расправља *(уместио (очекиване) дефиниције природног рода именица* 182; овај модел није *(у ишитоуносии)* остварен у пракси 186; мада се о именичком роду учи и у школи *(ишитоина само украјко и иовршно)* 181); или пак у заградама понавља истоветан семантички садржај исказан другачијим средствима, а све у циљу уверавања читаоца у исправност својих аргумената, при чему се исказ у заградни јавља као нека врста неопходног закључка или се пак њиме жели још додатно појаснити већ изнета аргументација не би ли она тако постала још уверљивија за читаоца, што нам говори о томе да аутор изузетно води рачуна о томе да његови искази у потпуности буду прецизни, тј. да се истакну и најситније појединости које могу бити од важности *(И Симић (1996: 112) каже да се неке именице одликују природним родом, а да 'све остале именице имају драматички род' (дакле, оне које немају природни)* 186 фуснота; и иерципирања иолно незрелих бића *(младунчади)* као ипреће катеџорије 185; дакле на основу експрелинџвисичких *(у овом случају биолошких фактора)* 185).

6.2. На текстуалном плану композицију текста чини 121 реченица, од којих 32% чине просте реченице, док сложене претежу чинећи 68% укупног броја. Просте реченице или простопроширене (са само једном предикацијом) јављају се најчешће као уводне или као закључне констатације, на почетку или на крају неке тачке или неког параграфа. Међу сложеним реченицама највећи је број оних које се остварују као вишеструко сложене, при чему од зависних клауза далеко највећи број иде на односне реченице (40%) и то оне са придевском конституентском вредношћу, за њима следе изричне, декларативне и зависноупитне реченице (28%), и приближно једнако бројне узрочне реченице (23%). Сви остали типови зави-

сних реченица у тексту јављају се само по изузетку, док се неке, као нпр. месне и последичне уопште и не појављују.

6.2.1. Најдуже вишеструко сложене реченице јесу оне које садрже цитате или успутна размишљања аутора (*За разлику од Љ. Појовића и Д. Кликовац, М. Ивић (1960: 196) изричито наглашава да: „П(арадиџмајски) индикатор сам за себе није довољан морфолошки симбол рода“; додајући, после анализе појединих падежних облика, како је „недовољна одређеност рода у централном падежу – номинативу сингулара – овде ... ипак далеко значајнији феномен него предиктабилност у понеком (разред – М. Н.) од осталих облика датих именице“* 189), мада је и њихово праћење читаоцу олакшано прецизном и нормативном употребом интерпункцијских ознака, парцелацијом реченице коришћењем заграда, црта, или на неки други начин. Овакав статистички преглед употребе сложених реченица у директној је вези са комплексним и садржајним мисаоним процесима којима се конституише и уобличава научно сазнање, а који у исходу доводе до изрицања научних истина и спознаја. Систем употребе зависних реченица, овакав какав имамо у раду проф. Николића, говори у прилог тези да у основи научног дела стоји тежња да се појмови који представљају његов предмет објасне, представе, опишу што је детаљније могуће, чему доприноси честа употреба односних реченица у функцији атрибута или апозитива уз именичке појмове (*за именице које значе врсту* 184, *именице изв. природног м. рода које немају нулти наставак у ном. јд.* 186, *имају промену чији је номинатив са завршетком -0* 187). Фреквентност узрочних реченица потврђује заснованост научног мишљења на логичким категоријама узрока и последице, што онда доводи и до могућности изношења научних ставова и научних истина као у сазнању утемељених чињеница (*овај критеријум тешко се може прихватити, јер...нема постојуне корелације између рода именица и њихове деклинације* 188).

6.2.2. Николићев стил обилује реченицама којима се износе тврдње и сигурни ставови, при чему аутор не оставља много простора да се у његове закључке сумња, јер су изведени из претходно добро утемељене и систематичне анализе. Тако његове реченице често почињу са *истина је да ове именице означавају бића женског пола* 183; *што значи да између рода именица и пола њима означених бића постоји одређена корелација* 191; *иако имамо* 180; *одговор даје један друкчији припадник ипостану природног рода* 183; *што јесте одговор на једно од питања* 184, и сличне су асерторним судовима у логици у којима се однос између субјекта и предиката исказује

као чињеница. С друге стране, с обзиром да свако научно сазнање и свака научна истина могу и морају бити подвргнути провери, аутор не реко користи и рестриктивне изразе и реченице, као и когнитивне рестрикције (*ми се у начелу слажемо са овде изнејџим сџавом* 190; *чини се да разлог лежи у* 189; *ауџору овог ѓрилога чини се* 181; *џо би онда џребало да важи за* 183).

7. Још неколике наџомене

Нешто што такође не смемо пропустити да истакнемо тиче се уверљивости доказа, као још једне особине научног стила, коју истичу готово сви проучаваоци овог функционалног стила. Д. Кликовац¹⁶ ће ову особину назвати илустративношћу и истаћи да када у лингвистици неки закључак треба поткрепити доказима, то се чини одговарајућим примерима. У Николићевом тексту примери су јасни, добро одабрани, илустративни за разматрани проблем и што је најважније, аутор увек наводи спорне примере, заправо оне који су код осталих аутора представљали изузетке од правила и покушава да расветли њихов статус, у чему и лежи главни научни допринос овог рада.

У вези са питањима објективности и субјективности научног стила међу ауторима постоје различити, понекад чак и сасвим опречни ставови. Наиме, док једни научној стилу одричу сваку врсту субјективности, истичући да она за научни стил није примерена, и да овај од ње мора бити ослобођен¹⁷, други пак, дозвољавају умерену дозу субјективности, водећи рачуна, при томе, да свако ауторско дело, па тако и научни текст, мора садржати лични ауторски печат, мора имати у извесном степену емоционалности и експресивности, које и утичу на лепоту самог језика научне речи. Када говори о стилским карактеристикама научног текста, Симић каже да поред економије израза, која јесте једно од иманентних мерила стилске исправности научног текста, „овај у себе укључује и нека својства 'ненаучног' начина изражавања како би задржао гипкост и живост, особине уобичајене у општој културној комуникацији“ (Симић, Јовановић 2002, 120). И даље, „Лепоту и снагу научног тексту, према томе, иако га удаљавају од идеала економичног израза, дају заправо општи стилистички квалитети језика: духовити

¹⁶ Уп.: Кликовац 2004.

¹⁷ Овакво гледиште и инсистирање на ослобађању научног стила од свих емоционално-експресивних израза директно води приближавању научног стила административном, што према нашем мишљењу није добро, те смо ми радије заговорници става да и научни текст мора показивати одлике својственог ауторског стила.

обрт, вешто обликована фраза, чак и фигура“ (Симић, Јовановић 2002, 120). У разматраном тексту не ретко наилазимо на назнаке ауторовог личног става према обрађиваној теми, који никако не ометају његову научну аргументацију, већ напротив, утичу на читаоца текста да се овај још интензивније заинтересује за дати текст. Такве назнаке ауторовог личног става имамо у реченицама (*Делује њомало њарадоксално да се њри разматњањау ѓрамањичке кањнеѓорије рода њримати даје њприродном роду 185; С обзиром на њто, њије њикакво чудо њињ се њизв. ѓрамањички род именица њрењтира као секундарни одн. изведен из њприродноѓ. 185; мада њрењходно изложено различиињ њумачење њприродноѓ рода...не изѓледа, на њрви њоѓлед, њревише смислено 185; јасно је из овоѓа бар њто 182*), које би свакако могле да буду изречене и знатно умеренијим тоном. Ово нам само потврђује чињеницу да научни стил ипак није ослобођен емоционалности и субјективности, што је у доброј мери последица тога што је „човек у свом разумевању света ограничен својим телесним и менталним устројством“... „он појаве интерпретира сходно свом разумевању, при томе гајећи и емоционални однос према њима“ (Кликовац 2004, 33).

8. Закључак

Анализом научног стила проф. Мирослава Николића дошли смо до закључка да научни стил израста на темељима јасног, логичног, тачног, објективног научног мишљења које свој језички израз налази у прецизним, одмереним, концизним и јасним текстовима. Николићев текст пружа добру потврду за све до сада у литератури истакнуте особине које један научни текст мора да има, а поред осталог поседује и карактеристике доброг стила.

Литература

1. Димковић-Телебаковић 1998: Гордана Димковић-Телебаковић, „Култура језика струке и науке“, у: *Зборник Мањице срѓске за филологију и линѓвистику*, XLI/1, Нови Сад, 1998, 129-134.
2. Зенчук 1995: Валентина Зенчук, „Проблеми проучавања синтаксичких особина научног исказа у светлу функционално-стилистичке диференцијације савременог српског језика“, у: *Научни састњанак славињта у Вукове дане*, 23/2, 1995, 317-326.
3. Каталинић-Удовчић 1979: у: Palma Katalinić-Udovčić, „Научни функционални стил“, у: *Strani jezici*, VIII:1-2, 1979, 74-82.

4. Клеут 2008: Марија Клеут, *Научно дело од истраживања до штампе*, Академска књига, Нови Сад, 2008.
5. Кликовац 2002: Душка Кликовац, „Из проблематике функционалних стилова“, у: *Књижевности и језик*, XLIX/1-2, Београд, 2002, 9-25.
6. Кликовац 2004: Душка Кликовац, „О научном функционалном стилу (с анализом текста)“, у: *Књижевности и језик*, LI/1-2, Београд, 2004, 23-38.
7. Кликовац 2004¹: Duška Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Biblioteka XX vek, Knjižara Krug, Beograd, 2004.
8. Коен, Нејгел 1982: Moris Koen, Ernest Neigel, *Uvod u logiku i naučni metod*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstava, Beograd, 1982.
9. Кун 1974: Tomas Kun, *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974.
10. Луковић 1996: Милош Луковић, „Специјални стилови“, у: Милорад Радовановић (ред.), *Српски језик на крају века*, Институт за српски језик САНУ – Службени гласник, Београд, 1996, 143-157.
11. Маркус 1974: Solomon Markus, *Matematička poetika*, Nolit, Beograd, 1974.
12. Митрофанова 1979: O. D. Mitrofanova, „Jezik znanstveno-tehničke literature“, у: *Strani jezici*, VIII:1-2, 1979, 68-73.
13. Новаков 2003: Предраг Новаков, „Лингвистика и интердисциплинарност“, у: *Зборник радова са научног скупа Бања Лука б. - 8. 11. 2003. Јединство наука данас (интердисциплинарни приступи сазнању)*, Филозофски факултет, Бања Лука, 2003, 137-142.
14. Половина 1986: Весна Половина, „Зависне узрочне реченице у разговорном српскохрватском језику“, у: *Научни саставанак слависти у Букове дане*, 15, Београд, 1986, 85-93.
15. Попер 1973: Karl Popper, *Logika naučnog otkrića*, Nolit, Beograd, 1973.
16. Радовановић 1990: Милорад Радовановић, „Номинализација и негација“, у: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXIII, Нови Сад, 1990, 407-416.
17. Силић 1979: Josip Silić, *Osnove morfologije i morfofostilistike hrvatskoga književnog jezika: priručnik za nastavnike*, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
18. Силић 1997: Јосип Силић, „Знанствени стил хрватскога стандардног језика“, у: *Коло*, 2, Загреб, 1997, 397-415.
19. Симић 1997: Радоје Симић, „Даничићев стил“, у: *Српски језик* II/1-2, 1997, 5-13.
20. Симић, Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Основи теорије функционалних стилова*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд, ЈАСЕН, Никшић, 2002.
21. Симић 2003: Радоје Симић, „Научни стил Павла Ивића“, у: *Зборник радова са научног скупа Бања Лука б. - 8. 11. 2003. Јединство наука данас (интердисциплинарни приступи сазнању)*, Филозофски факултет, Бања Лука, 2003, 729-743.

22. Симеуновић 2003: Војин Симеуновић, „Човјек и наука“, у: *Зборник радова са научног скупља Бања Лука б. - 8. 11. 2003. Јединство наука данас (интердисциплинарни приступи сазнању)*, Филозофски факултет, Бања Лука, 2003, 17-38.
23. Тошовић 2002: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига, Београд, 2002.
24. Hoberg 1979: Rudolf Hoberg, „Stručni jezici i opći jezik“, у: *Strani jezici*, VIII/1-2, 1979, 24-34.
25. Шешић 1974: Богдан Шешић, *Основи методологије друштвених наука*, Научна књига, Београд, 1974.

Jelena Petković

PROFESSOR MIROSLAV NIKOLIĆ'S SCIENTIFIC STYLE

Summary

The paper delineates Professor Miroslav Nikolić's scientific style, with due elaboration based on a single article, with the results obtained and thus analyzed on the available material by the same author. The paper also contains certain observations in regard to the scientific insights and scientific knowledge, generally speaking, as well as those regarding the general features of a scientific style. The conclusions as to the specific features of Professor Miroslav Nikolić's scientific style were reached upon the analysis conducted, taking into account the text structure, with emphasis on its lexical, morphological and syntactical structures.